Шуша йолларында

(ЙОЛ ГЕЙДЛӘРИНДӘН)

Гарабагда Гарякин, Агдам вә Шуша шәһәрләринин арасы бөйүк бир үчбучаг тәшкил эдир. Гарякиндән Шушая ики йол кедир. Бунлардан бири Агдамдан кечән гәдим йолдур ки, узаг кечмишләрдән бәри Гарабагын игтисади һәятында чох мүһүм рол ойнамышдыр. Бу йолун үстүндәки «Элли кәдик»дә чох карванлар човгуна дүшмүш, исти «Пираг булаг» дәрәсиндә чох карванларын габагы кәсилмишдир.

Бу көзәл йол инди сосялист Гарабагын хошбахт күнләринә хидмәт эдир. «Пираг булаг» дәрәсиндән инди һәр күн йүзләрлә йүк машыны кәлиб кечир. Фыртыналы «Элли кәдик» исә йоргун пәләнк кими бөйрү үстә узанараг лаубали бир сүкутла, үзәриндә гайнаян һәята бахыр.

Гарякиндән Шушая кедән икинчи йол, бә'зән сылдырым дагларын дөшүндән кечән, бә'зән суларын шырылтысы илә долу мешәләр арасында кездән итән, көзәл вә горхулу мәнзәрәләрилә, ваһимәли әфсанәләрилә бүтүн Гарабагда мәшһур олан «Молланәсрәддин» йолудур.

Гарякиндән чыханда мән, «Молланәсрәддин йолу» илә кетмәсини шоферә тапшырдым.

Биз, ерә алтмыш беш—етмиш дәрәчә исти сәчан күнәш ишыгында гызыл кими парлаян бичәнәкләрдән, һәлә дашыныб гуртармамыш дәрз таялары янындан кечиб кедирдик. Һәр ердә сонсуз бир боллуг вә бәрәкәт вар иди. Узагларда, аг булут йыгынлары алтында «Зиярәтин» ишиш тәпәси, онун дөшүндә исә зүмрүд мешәләр көрүнүрдү.

Нәһайәт гызмар чөлләри кечиб багларын арасына кирдик. Үзүмүзә дәрһал хош бир сәринлик дәйди.

Йолун о тәрәф-бу тәрәфиндә мешә кими узаныб кедән сәрин багларда дизә гәдәр яшыл от вар иди. Агачлар мейвә илә долу иди. Уча тут, кавалы, армуд, чәкә агачларына сарылмыш тәһәнкләрдән ири салхымлар салланырды. Багларын арасындакы ачыглыг ерләрдә емиш-гарпыз бостанлары көрүнүрдү. Ики гоча киши дизә гәдәр чирмәнәрәк бостан суварырдылар. Сары чичәк ачмыш яшыл тагларын арасында шүтүйүб кечән сулар күнәш ишыгында илан кими парлайырды. Даһа ирәлидә бир гары чардагын алтында түстүләнә-түстүләнә янан очагын үстүндә нә исә биширирди. Йәгин ки, бостанчылара емәк һазырлайырды. Чардагын үстүнә үзәринә алван чечим тәкилмиш йорган дөшәк көрүнүрдү.

—Бу көрдүкләринизин һамысы Гәчәр кәндининдир—дейә шофер Сүлейман мәнә танышлыг верирди—чох ишләк чамаатдыр. Һәр нә десән әкиб-бечәрирләр.

Бу заман дагын дөшүндә Гәчәр кәндинин үстү гырмызы дәмирлә өртүлү даш эвләри көрүнүрдү. Бунлардан чохунун тәзә тикилмиш олдугу дәрһал нәзәрә чарпырды. Багларын саг тәрәфиндәки хырманларда дәрз дөйүлүрдү.

—Орада Гәчәрин яхшы бир булагы вар. Истәйирсиниз бир аз үзүмүзү юяг—дейә шофер, бөйүк гоз агачыны көстәрди.

Биз үстүндә су дәйирманы ишләйән Гуру чайдан кечиб кәндин алтындакы булагын янына чыхдыг. Азы йүз ил өмрү олан гоча бир гоз агачынын алтында дашдан йонулмуш нов илә гол йогунлугда буз кими сојуг су шырылты илә ахыб даш тәкнәйә төкүлүрдү.

Яшлы бир арвадла ики кәнч гыз су долдурурду. Арвадын әйниндә боз парчадан тәзә туман, голлары энли аг көмләк вә онун үстүндән дә гара сәтиндән тикилмиш голсуз минтәнә вар иди. Башына аг чуна салмышды. Чаванлыгында кәзәл олмуш аг үзүндә, һәлә парылтысыны итирмәмиш гара кәзләринин әтрафында, энли аг алнында гырышлар вар иди.

О, бизә һеч бир әһәмиййәт вермәдән гырх литрә гәдәр су тутан ири мис сәһәнкини долдуруб яшына уймаян чәлд бир һәрәкәтлә архасына алды.

—Бу гоча вахтында нийә суя кәлирсән ай хала?—дейә мән зарафатына ондан сорушдум. (Әлбәттә, әкәр гарынын көрүнүшү бу гәдәр күмраһ вә үрәк ачан олмасайды, мән она белә суал вермәздим). Өвдә гыз кәлин йохдур,—нәди? О, сәһәнки узун чаты илә архасына баглая-баглая:

—Нә гәдәр гоча да олсам дейәрәм мин чавана—дейә, сөзләри узада-узада мәним зарафатыма зарафатла чаваб верди—кәлиним дә вар.. гызым да вар, һәлә десән нәвәләрим дә вар...

О, яваш-яваш кәндә сары чыхмага башлады.

Бу заман, ашагыдан башында от рәнки фуражка, әйниндә назик гара парчадан Френч вә гәлифе шалвар, аягында узун богаз чәкмә олан орта бойлу чаван бир оглан бизә яхынлашырды. О, гары илә мәним сөһбәтими эшитдийи үчүн:

—Кәндин юхарысындакы о үстү кирәмитли эви көрүрсүнүзмү, сәһәнки дүз ора чыхарачаг—дейә күлүмсәди.

Мән кәлән адама диггәтлә бахараг—хош көрдүк Сайиб—дедим. О, тәәччүблә үзүмә бахды вә әлими бәрк-бәрк сыхараг

—Багышлайын, ахы мән сизи таныя билмирәм,—деди.

—Ушаглыгда бир ердә охумушуг—дедим. Енә дә таныя билмәди. Мән адымы дедим. О севинчлә:

—Хош көрдүк.. хош көрдүк.. Сән һарабура һара?.. Амма нә яман зеһнин вар... Көр нечә илдир бир-биримизи көрмүрүк.

Биз, булаг башындакы балача дашын үстүндә отуруб бир-биримиздән һал-әһвал сорушдуг. Кечән күнләри, бир ердә охудугумуз ушаглыг чагларымызы хатырладыг. О вахтдан чох сулар ахыб кедиб... Чох ушаглар бөйүйүб икид олуб... О заман назик, арыг бир кәнч олан Сайиб, инди энли күрәк, чанлы бир оглан олуб. Өзү дә Гәчәр колхозунун сәдридир. Көрүшүмүз ону чох шад этмишди.

—Бир тәсадүфә бах һа!—дейирди. Нәһайәт мән аяга галхараг Сайиблә худаһафизләшдим..

—Һарая—деди—кәндә чыхмасан бурахмарам. Һеч элә шей олармы?.

Гарякин район партия комитәси катиби Сәфа Иманов йолдашын «районумуздакы ән габагчыл колхозлардан бири дә Гәчәр кәндиндәки Вышински колхозудур», сөзләрини хатырладым. Көһнә мәктәб йолдашымын сәдр олдугу колхозун ишилә аз да олса таныш олмаг үчүн мәндә бөйүк бир мараг оянды. Машына отуруб кәндә галхдыг.

Сайиб өз аиләси вә ата-анасы илә ики мәртәбәли даш эвдә яшайыр. Биз икинчи мәртәбәйә чыхыб, ортада аг өртүклү стол-күрсү олан, шәһәр гайдасы илә бәзәнмиш, тәмиз, сәрин бир отага дахил олдуг.

Баяг булаг башында мәнимлә зарафатлашан гары ичәри кириб—хош кәлмисән гадан алым—деди, мә'лум олду ки, бу хош сифәт, зарафатчыл гары Сайибин анасы имиш..

—Инди ки, Сайибин мәктәб йолдашысан, бәс нийә баяг танышлыг вермирдин?—дейә мәни мүзәммәт әләди.

—Танымайыб ай ана—дейә Сайиб баша салды— бир ердә охудугумуз вахтдан он беш ил кечир.

—Һә.. нейнәк—дейә гары башыны тәрпәтди, сонра енә дә мәнә мүрачиәт эдәрәк—агрын үрәйимә—деди—Сайибин иши яхшыдыр. Шүкүр аллаһа колхозумузун яхшысы бүтүн маһалда дейилир. Чамаатымызын дүняда бир шейдән корлугу йохдур. Анчаг бирчә бу күллә зәһирмар Сайибә эзиййәт верир.

—Эһ, ай ана, сән дә элә ким олду бу күлләдән данышырсан.—дейә Сайиб күлә-күлә анасына чаваб верди—мәнә ки бир зәрәри йохдур, гой орда нә гәдәр дурур дурсун.

—Нә дейим—дейә аһ чәкиб байыра чыхды.

Сайиб гаш-габагыны тәкәрәк—давада мәнә күллә дәйиб ичәридә галыб. Бир күн арвадын ядындан чыхмыр—деди. Өзүнү күмраһ көстәрмәсинә бахмаяраг дахили бир агрынын даима она эзаб вердийи үзүндән һисс олунурду.

Уча бойлу, әйниндә назик парусин костюм, башында йүнкүл яй фуражкасы, тай голлу, ярашыглы бир оглан ичәри кириб бизә салам верди.

—Мәктәбимизин директору Чачан Ахундовдур—дейә Сайиб бизи таныш эләди. Элә бу заман идарәдән зәнк эләйиб сәдрә дедиләр ки, район мәркәзиндән адам кәлиб. Она көрә дә сәдр:—сиз бир аз сөһбәт эләйин мән идарәйә дәйим кәлим—дейиб кетди.

Сәдр кәләнә гәдәр биз Чачан мүәллимлә көһнә бир дост кими хейли сөһбәт эләдик. О, колхозун ишләриндән о гәдәр ерли-ятаглы данышырды ки, мән тәәччүб эдирдим.

—Бу ил алты йүз һектара гәдәр тахыл әкмишик—дейирди—мәһсул да яхшыдыр. Һәр әмәк күнүнә азы беш ярым, алты кило бөләчәйик.

—Яхшы тут багларыныз вар—дедим.

—Эләдир, бәли, бу ил дөвләтә барама тәһвилини районда биринчи биз гуртарыб планы 130 фаиз ерина етирдик. Галан планларын да һамысыны вахтындан габаг гуртармышыг.

О, сусду. Дейәчәйи сөзләри көтүр-гой эдирмиш кими фикрә кетди. Сонра яваш вә архайын бир сәслә сөһбәтинә давам этди:

—Билирсинизми ән мүһүм чәһәт бурасыдыр ки, инди колхозчуларымызы мәшгул эдән еканә бөйүк арзу коммунизмә тез чатмагдыр. Бунун үчүн нә этмәк лазым олдугуну онлар чох яхшы дәрк эдибләр. Она көрә дә кечә-күндүз чалышыб мәһсулдарлыгы артырырлар. Тәбии мәсәләдир ки, колхоз варландыгча кәндин мәдәниййәти дә йүксәлир. Тәкчә бу ил бизим кәндә ийирми беш колхозчу өзүнә тәзә даш эв тикиб, һәлә кечән илләри демирәм. Үчйүзә гәдәр адам тутан клуб тикмишик. Инди дә ени үсулда бөйүк бир һамам тикмәйә һазырлашырыг. Дашыны, гумуну, әһәнкини, агачыны дүзәлтмишик, галыб бирчә тикмәйи ки, она да дәйүну гуртаран кими башлаячайыг. Бу саат кәнддә элә бир эв тапмазсыныз ки, орда никелли чарпайы, әлүзюян, янында әтрли сабун олмасын. Республикамыздакы али мәктәбләрин һамысында бизим кәнддән тәләбә охуюр. Кәндимиздә олан еддиллик мәктәбин мүәллимләриндән беши өз кәндимиздәндир.

Ингилабдан сонра бизим кәнддән яхшы докторлар, мүһәндисләр, аграномлар етишиб.

Колхоз сәдри илә уча бой, сарыбәниз, отуз беш—гырх яшларында бир адам да кәлди. Бу, кәндин илк партия тәшкилатынын катиби Исмайыл иди.

Сөһбәт гышын бәрк кечмәсиндән, мал-гарая чох зиян вурмасындан дүшдү.

—Гыш бизим колхоза бир шей эләйә билмәди—дейә Исмайыл сөһбәтә гарышды—чүнки кечән яй күчлү от йыгмышдыг. Элә олду ки, өз мал-гарамыздан башга гоншу эрмәни колхозларына да көмәк эләдик. Гоймадыг һейванлары тәләф олсун.

—О кишиләрлә биз дәдә баба достуюг—дейә колхоз сәдри чидди бир ифадә илә әлавә этди.

Мән сонра өйрәндим ки, гәчәрлиләр бүтүн гышы Чәрәүш, Мәмәдәзор, Зигир вә саирә гардаш эрмәни колхозларынын да мал-гарасыны емлә тә'мин эдибләр.

—Бу ил дә дүз үч иллик от—алаф йыгмышыг—дейә Исмайыл сөзүнә давам этди.

—Билирсәнми—дейә сәдр мәнә мүрачиәт эләди—эһтият—колхозун чаныдыр! Колхоз эһтиятсыз гала билмәз. Гышдыр, бир ил хош кечәндә бир ил дә бәрк кечир. Гар гапыны эланда һәр бир эһтиятын ки, гәндүрүст олмады, һеч.. Одур ки, гышын фикрини кәрәк элә яз башлаянда чәкәсән!

Мән, столун үстүндәки нефт чырагыны көстәрәрәк—нийә электрик стансиясы тикмирсиниз?—дейә сәдрдән сорушдум.

—Һазырлашырыг! — деди,— ашагыда «кәндәләп» чайынын үстүндә ер сечмишик. Район партия комитәси катиби Иманов йолдаш да кәлиб бахыб.

Сәдр сусуб, кәндин о бири тәрәфиндәки дагын дөшүндә, күләйин тә'сирилә яваш-яваш тәрпәнән мешәйә бахды. Сонра дәрин бир нәфәс алараг:—һәр шей эләйәчәйик! Стансия да тикәчәйик. Һамам да, мәдәниййәт сарайы да.. планларымыз чохдур, саглыг олсун.

Бир нечә санийә фикрә кетдикдән сонра енә сөзүнә давам этди.

—О вахт биз мәктәбдә охуянда ядындадырмы һәрәмизин үрәйи бир арзу илә чырпынырды. Биримиз мүһәндис олмаг истәйирди, о бири һәким.. аграном.. Мән сонралар бу фикрә кәлдим ки, ким нә олурса-олсун, биз инсанларын бу дүняда бирчә вәзифәси вар: һәмишә фәдакар олмаг! Чамаата хейир вермәк! Рәһмәтлик Низами әбәс демәйибдир:

Чалыш өз әлинин ишинә яра,
Өлкән кейсин әмәлиндән зәр-хара.
Һүнәр далынча кет, халга һүнәр сач!
Гапылар багламa, әр ол! Гапы ач!

—Яхшы дейиб!—дейә Исмайыл нәш'ә илә күлүмсәди вә:

Гапылар багламa, әр ол, гапы ач!

мисраыны өз-өзүнә тәкрар этди. Сөһбәт бейнәлхалг вәзиййәтә кечди. Колхоз сәдри күнүн мүһүм һадисәләрини тәәччүблү бир айдынлыгла изаһ эдирди.

—Трумэн Атлантик мүаһидәсинә гошуланлара тәзәдән доллар бурахыр. Бизә долларла атәш ачыр. Онун кенераллары эшшәйә миниб «Арарат» дагында «Нуһун кәмисини» ахтармаг хәялына дүшүб., даһа фикир эләмирләр ки, эшшәйә минмәк бир айыб, дүшмәк ики.. Ахы нийә онлар баша дүшмүрләр ки, һәр бир совет адамы өз һөкумәтинин йолунда чанындан кечмәйә һазырдыр!

—Биз буну кечән давада онлара көстәрдик! Әкәр лазым кәләрсә бир дә көстәрәрик!—дейә колхозчу Исмайыл чаваб верди вә мән онун күнәшдән яныб мис кими гызармыш үзүнүн чидди вә мәгрур ифадәсиндә фөвгәл'адә бир гүдрәт һисс этдим. Бу, бәшәриййәтин хошбахтлыгы үчүн һәр бир фәдакарлыга һазыр олан совет адамынын түкәнмәз руһи гүдрәтидир! Һитлерин гулдур дәстәсини тармар эдән һәмин бу гүдрәт олду.

Ахшамын гара сәрини галханда биз Гәчәрли достларла худаһафизләшиб йола дүшдүк. Мән мешәдән кәлән сәсләрә гулаг верәрәк һәяты, тарихи ирәли апаран совет адамынын бөйүк талеи һаггында, онун түкәнмәз ирадә вә гүдрәти һаггында дүшүнүрдүм. Бир аздан сонра «Кирс» дагларынын үзәриндән гүруба энән ахшам күнәшинин ишыгы алтында Шуша эвләринин гырмызы тахтапушлары көрүндү. Йолун үст тәрәфиндәки боз гаялыгдан пырылты илә бир дәстә кәклик учуб һавая галхды.

ИЛЯС ЭФӘНДИЕВ.

Сталин мүкафаты лауреатларынын нефтчиләрлә көрүшү

Октябрын 2-дә Азәрбайчан элми мүһәндис-техники чәмиййәти эвиндә Сталин мүкафаты лауреаты шаир Мәммәд Раһим вә бәстәкар Фикрәт Әмировун нефтчиләрлә көрүшү олмушдур.

Мәммәд Раһим вә Фикрәт Әмиров көрүшдә иштирак эдәнләрә өз ярадычылыг ишләриндән вә кәләчәк планларындан данышмышлар.

Көрүшүн сонунда консерт олмуш вә Ф. Әмировун әсәрләриндән парчалар ифа олунмушдур.